

авторов и читателей на то, что применительно к токсическим воздействиям лучше использовать в контексте термин "устойчивость" или "резистентность", чем "чувствительность". При таком значительном объеме данных, отражающих роль возраста в рассматриваемых вопросах, целесообразно было бы, на наш взгляд, выделить их в самостоятельный раздел (главу). Установленный автором "защитный" эффект натрия селенита в отношении тяжелых металлов открывает возможности использования его не только "для различных возрастных групп населения, проживающих на территориях с высоким уровнем загрязнения тяжелыми металлами", но, прежде всего, в составе лечебно-профилактического питания рабочих соответствующих производств. Вряд ли корректно выражение "погіршують небезпечність" (стр. 77). Имеют место некоторые противоречия между выводами раздела 1 и раздела 3 в части влияния алкалоза и ацидоза на состояние организма, подвергнутого воздействию кадмия сульфата (стр. 152-153). При упоминании нормативов предпочтительнее ссылаться на современные источники (стр. 136), какие дозы свинца авторы считают малыми (стр. 165).

Указанные выше замечания и пожелания авторы, как мы полагаем, учтут при переиздании сборника, который в последующем может быть расширен и дополнен. Проблема гигиены и токсикологии тяжелых металлов, несомненно, продолжает оставаться весьма актуальной и подлежащей дальнейшей разработке.

Перечисленные погрешности не влияют на общую ценность этого интересного и полезного издания, авторы которого сделали определенный вклад в разработку теоретических предпосылок отдельных вопросов экологии, биохимии и токсикологии тяжелых металлов — этих приоритетных загрязнителей среды.

ТРАХТЕНБЕРГ И.М.,
академик АМН Украины,
КОРШУН М.Н.,
кандидат
медицинских наук

УЧЕНЫ, ЯКИЙ СТАВ УЧИТЕЛЕМ

До сторіччя від дня народження
Габовича Рафаїла Давидовича

БАРДОВ В.Г.,
ОМЕЛЬЧУК С.Т.,
ГРИНЗОВСЬКИЙ А.М.
Національний медичний
університет
ім. О.О. Богомольця,
м. Київ

УДК 061.75"452"
(ГАБОВИЧ Р.Д.):613

У

2009 році медична спільнота України та колишнього СРСР відзначила сторіччя від дня народження професора Рафаїла Давидовича Габовича.

Науково-дослідницька діяльність Р.Д. Габовича різнопланова і об'ємна. Вона закладалася ще у студентських аудиторіях Київського медичного інституту, де він навчався з вересня 1927 по листопад 1931 року. Після його закінчення служив старшим військовим лікарем у 9 кавалерійському полку 1-го кінного козацького корпусу Радянської Армії.

Отримавши ґрунтовні медичні знання у корифеїв київської медицини на лекціях та практичних заняттях, Р.Д. Габович вирішує присвятити себе науково-педагогічній діяльності. У серпні 1933 року він отримує посаду старшого військового наукового співробітника у Науково-дослідному інженерному та санітарному інституті Радянської армії, де

© Бардов В.Г., Омельчук С.Т., Гринзовський А.М.
СТАТТЯ, 2010.

досліджував проблеми медико-гігієнічного забезпечення військ.

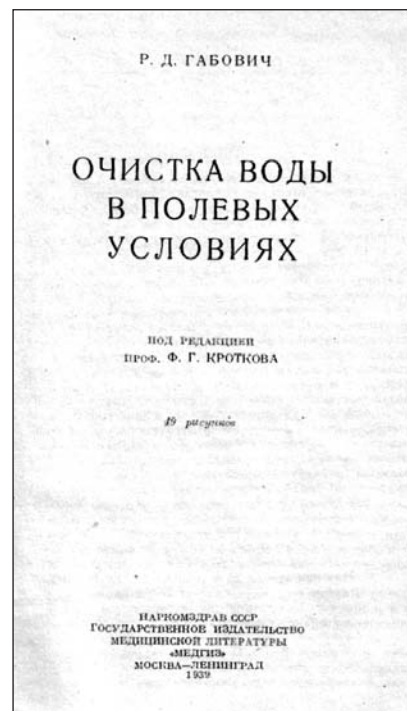
Перші роки наукової роботи Рафаїла Давидовича пройшли поруч з талановитим педагогом та дослідником, академіком Ф.Г. Кротковим. Спільна робота розширила світогляд молодого вченого, навчила організації наукових досліджень. Досягнуті результати втілились у нові розробки, які знайшли широке практичне застосування, насамперед у Радянській Армії. Зокрема, апробація його розробок вдало відбулася при організації медико-гігієнічного забезпечення військ, які брали участь у локальному бойовому конфлікті з японською армією біля річки Халхін-Гол та у війні з Фінляндією.

З кінця 1930-х і до 1941 року Рафаїл Давидович розробив кілька спеціальних засобів очищення, знезаражування та дегазації води у польових умовах при застосуванні зброї масового ураження, які було прийнято на озброєння армії. На основі цих матеріалів Габович Р.Д. пише та 23 січня 1941 року захищає кандидатську дисертацію. Паралельно з нау-

ковою роботою Габович Р.Д. як асистент кафедри гігієни та епідеміології військового часу викладає у Центральному інституті вдосконалення лікарів.

Габович Р.Д. активно провадить дослідження, аналізує отримані результати, пише численні наукові роботи, 1939 року з'являється його перша монографія "Очистка воды в полевых условиях". Рафаїла Давидовича запрошують писати розділи з питань польового водозабезпечення для підручників та довідників з військової гігієни. У цей час він бере участь у підготовці 7 великих праць з організації водопостачання у польових умовах. Найбільша з них — "Военно-санитарный справочник", для якої він написав два розділи, витримує два перевидання. А монографія "Санитарное обеспечение полевого водоснабжения войск", видана у 1939 році, 1941 року перевидається грузинською мовою.

З перших днів війни Габович Р.Д. включається в організацію медичної допомоги та евакуації поранених 3-ї армії Особливого Західного військового округу. Але через осколочне поранення військової лікар 3 рангу разом зі своєю військовою частиною потрапляє спочатку в оточення, а потім — у полон. Страхіття, які довелося пережити за довгі роки полону у таборах для військовополонених під час роботи у табірних командах, він потім описав у мемуарах "Путешествие в лабиринты смерти", які було видано у 2002 році вже після смер-

ті автора. Вжив лише завдяки тому, що йому дісталася посада помічника табірної лікаря Е. Лейдера. Рафаїл Давидович в умовах табірної підпілля проводив антифашистську роботу, забезпечував передачу інформації партизанам тощо. За офіційними даними військового комісаріату м. Києва, підпільна діяльність Габовича Р.Д. врятувала від загибелі сотні військовополонених.

У січні 1945 року Р.Д. Габович втікає з полону, виконує відповідальні медичні завдання у складі оперативної групи № 29 СМЕРШ 33-ї армії Білоруського фронту, проходить довгу і складну спецперевірку та працює старшим лікарем табору № 256 для репатріантів.

Друга світова війна скінчилася, і 1946 року Р.Д. Габовича зараховують старшим науковим співробітником до Науково-гігієнічного інституту імені Ф.Ф. Ерісмана у Москві. Цього ж року він повертається до рідного Києва на посаду доцента кафедри загальної гігієни Київського медінституту (нині — кафедра гігієни та екології Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця).

Саме у Києві неординарний талант Р.Д. Габовича сягає розквіту. Він досліджує гігієнічні значення фтору питної води, провадить обстеження та вперше описує осередки ендемічного флюорозу на території України і вказує на взаємозв'язок між концентрацією фтору у питній воді та клінічною картиною флюорозу. Крім того, Р.Д. Габович складає карти вмісту фтору у природних водах України, здійснює класифікацію флюорозу (1949), якою й досі користуються стоматологи пострадянських країн.

Науково-дослідні роботи, виконані Р.Д. Габовичем у Київському медичному інституті, дали матеріал для наукових статей, які набули широкого визнання та отримали високу оцінку у нашій країні та за її межами. Отримані наукові матеріали дозволили обґрунтувати необхідність фторування питної води, розробити профілактичні заходи з попередження флюорозу і карієсу зубів. Результати цих досліджень детально викладені у докторській дисертації Габовича Р.Д. "Фтор в питтьєвих водах України и его гигиени-

ческое значение", яку він захистив 1952 року.

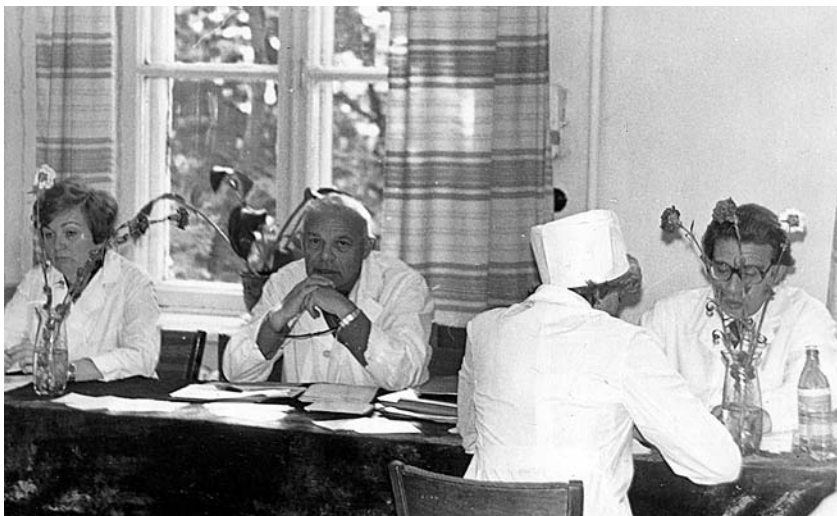
Після захисту протягом 1954-1960 рр. він працює на посаді завідувача кафедри гігієни Вінницького медичного інституту. Вінницький період наукової діяльності професора Р.Д. Габовича характеризувався продовженням активної роботи з вивчення проблем гігієнічного значення фтору, що знайшло втілення у монографії "Фтор и его гигиеническое значение" (1957). Інтенсивний розвиток аграрного сектору економіки вінницького краю надихнув професора на вивчення питання санітарно-гігієнічного забезпечення сільськогосподарських механізаторів. З-під пера Рафаїла Давидовича виходять монографії "Санітарне та лікувально-профілактичне обслуговування робітників МТС" (1957) та "Гигиена труда в машино-тракторных мастерских РТС" (1958), які отримали схвальні відгуки у медичній фаховій пресі.

1960 року Рафаїл Давидович на запрошення Київського медичного інституту знову повертається до столиці й очолює кафедру комунальної гігієни. З цього часу у науковій тематиці кафедри провідними стали експериментальні дослідження у галузі гігієни водопостачання, очищення й знезараження води, вивчення гігієнічного значення мікроелементного складу об'єктів довкілля. Професор Р.Д. Габович організовує дослідження, присвячені вивченню фізичних факторів природного середовища і проживання лю-

дини, проблемам військової гігієни та гігієни сільськогосподарського виробництва, гігієни лікарень, гігієни водопостачання, гігієнічному значенню ультрафіолетової радіації та неіонізуючих електромагнітних випромінювань, гігієнічному значенню кліматопогодних факторів, розробці ґрунтових методів очищення стічних вод, проблемі гігієни харчування тощо.

Всесвітню відомість йому принесли наукові дослідження мікроелементів, серед яких чільне місце посідає фтор. Професор Р.Д. Габович є автором унікальної серії монографій: "Фтор и его гигиеническое значение" (1957), "Фторирование и дефторирование питьевой воды" (1968), "Фтор в стоматологии и гигиене" (1969) — цю монографію 1977 року у повному обсязі було перевидано у США англійською мовою, "Микроэлементы в медицине" (1970), "Гигиенические проблемы фторирования питьевой воды" (1978) тощо. Такий значний доробок не міг залишитися поза увагою ВООЗ. Професора Р.Д. Габовича запрошують читати лекції для спеціалістів різних країн у галузі гігієни водопостачання (1970).

Ерудований педагог, визнаний фахівець, Р.Д. Габович зробив великий внесок у роз-

виток гігієни, вдосконалення викладання гігієнічних дисциплін і підготовку лікарів, насамперед санітарного профілю. Набуті працею знання і досвід професор Р.Д. Габович щедро передавав студентам та учням.

Перу Рафаїла Давидовича належать підручники та навчальні посібники, які отримали високу оцінку з боку гігієнічної спільноти та студентства. Так, підручник "Гигиена" для студентів вищих медичних навчальних закладів СРСР було тричі перевидано видавництвом "Медицина" (1963, 1971, 1983). Окрім того професор Р.Д. Габович є автором підручників "Руководство к практическим занятиям по коммунальной гигиене" (1966), "Курс радиационной гигиены" (1969), "Пособие к практическим занятиям по гигиене" (1970), "Основы заглавной и тропической гигиены" (1995), "Профилактика медицины. Заглавная гигиена с основами экологии" (1999, 2004).

Рафаїла Давидовича цікавила не лише профілактична підготовка лікарів. Розуміючи значення підготовки середнього

медичного персоналу для збереження здоров'я населення та покращання лікувального процесу, професор Р.Д. Габович пише підручник "Гигиена" для медичних училищ та технікумів. Цей підручник користувався величезним попитом і витримав за своє 30-річне існування 7 видань російською та українською мовами. Останній випуск "Гигиены" датовано 1990 роком.

Багато уваги Рафаїл Давидович приділяв вихованню молодих наукових кадрів. Під його науковим керівництвом підготовлено та успішно захищено 10 докторських та 30 кандидатських дисертацій.

Життя вчених світового масштабу завжди продовжується в їхній науковій спадщині та учнях. Багаторічна науково-педагогічна діяльність доктора медичних наук, професора Р.Д. Габовича підтвердила цю відому тезу.

У Національному медичному університеті естафету Рафаїла Давидовича підхопили і продовжили його учні та послідовники: ректор (1984-2003) Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця,

академік Є.Г. Горчарук, завідувачі кафедрами член-кореспондент АМН України, професор В.Г. Бардов, професори В.І. Ципріян, Г.П. Степаненко, С.І. Гаркавий та десятки викладачів, які пройшли школу цього видатного гігієніста. За його керівництвом як науковці формувалися професори Яцула Г.С., Нікберг І.І., Сучков Б.П., Козярін І.П., Попов В.В., Цапко В.В., Прокопов В.А. та інші.

Професор Р.Д. Габович знаходив час для допомоги колегам з провідних науководослідних інститутів та санепідстанцій усіх рівнів у розробці наукових підходів вирішення актуальних науково-практичних завдань профілактичної медицини. У м. Києві він тісно співпрацював з Інститутом комунальної гігієни ім. О.М. Марзеева, НДІ гігієни харчування, Інститутом гігієни праці. Їхній спільний доробок не втрачає актуальності і нині.

Нові покоління науковців та практичних лікарів-гігієністів України гідно підтримують та збагачують існуючі науково-педагогічні традиції, закладені професором Габовичем Рафаїлом Давидовичем. Вони творчо та плідно працюють над актуальними проблемами медицини, формують сучасне та майбутнє профілактичної медицини України.

Помер Рафаїл Давидович Габович 14 березня 2002 року на 93-му році життя. Похований у місті Стамфорд, США.

**На знімках:
(сторінки 77–80
зліва направо):**

**професор Р.Д. Габович
у 1981 р.;**

**військовий лікар
Р.Д. Габович;**

з одногрупниками;

**перша монографія
Р.Д. Габовича;**

**професор Р.Д. Габович
на державному іспиті;**

**київська весна
1970-х років;**

**доцент Г.О. Гончарук
та професор В.Г. Бардов
вітають Р.Д. Габовича
з 90-річним ювілеєм
(Ізраїль, Тель-Авів, 1999 р.).**